

**MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA
„EUROPA POD NADZOREM. ZBIORY AUDIOWIZUALNE
KOMUNISTYCZNYCH SŁUŻB SPECJALNYCH” /
/ „EUROPE UNDER SURVEILLANCE. THE AUDIOVISUAL
COLLECTIONS OF COMMUNIST SECURITY SERVICES”**

<http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2014.015>

Już po raz szósty Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej w ramach Światowego Dnia Dziedzictwa Audiowizualnego UNESCO zorganizowało konferencję naukową poświęconą dokumentacji audiowizualnej. W 2014 r., a dokładniej 27 października zostaliśmy przeniesieni w świat filmów, nagrań i fotografii stworzonych przez komunistyczne służby bezpieczeństwa byłego bloku wschodniego. W Centrum Edukacyjnym IPN „Przystanek Historia” spotkali się bowiem przedstawiciele Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Gruzji oraz instytucji zrzeszonych w Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb z Polski, Niemiec, Bułgarii, Rumunii, Słowacji i Czech. Niestety nie wzięli w niej udziału, pomimo wcześniejszych zapowiedzi, przedstawiciele Litwy i Węgier. Patronat honorowy nad konferencją objął zwyczajowo już Polski Komitet do spraw UNESCO.

Konferencję otworzyli Prezes IPN dr Łukasz Kamiński oraz Przewodniczący Polskiego Komitetu ds. UNESCO prof. dr hab. Andrzej Rottermund, a obrady prowadził pomysłodawca spotkania, kierownik Sekcji Opracowania Dokumentacji Audiowizualnej BUiAD IPN dr hab. Jacek Sawicki.

Poruszana w wystąpieniach problematyka oscylowała wokół kilku najważniejszych problemów. Pierwszym z nich była charakterystyka zawartości zgromadzonych zbiorów audiowizualnych. Większość reprezentowanych w czasie konferencji instytucji gromadzi zarówno filmy, jak i fotografie i nagrania. Najczęściej są to materiały operacyjne wykonane z ukrycia, kamerą lub aparatem fotograficznym. Znaczną grupę stanowią filmy instruktażowe wykorzystywane do celów szkoleniowych, których przykłady pokazali Boris Mihaylov z Bułgarii i Sławomir Zrebrny ze Słowacji, filmy propagandowe

i ideologiczne, które zaprezentowała prof. Jitka Bilkova z Czech, oraz filmy procesowo-śledcze, a tutaj wizje lokalne i przesłuchania oraz filmy „z życia re-sortu” dokumentujące różnego rodzaju jubileusze i inne ważne uroczystości organizowane przez służbę bezpieczeństwa, na które zwrócił uwagę dr hab. Jacek Sawicki. Zgromadzone nagrania pochodzą przede wszystkim z nielegalnych podsłuchów, przesłuchań lub przeprowadzanych wywiadów, także w celach operacyjnych. Zarówno dr hab. Jacek Sawicki, jak i Jens Niederhut z Niemiec uznali te materiały jako najslabiej zachowane, wiele z nich uległo destrukcji, ale także spora część została świadomie zniszczona. Co prawda problem niszczenia wytworzonych przez służby materiałów dotyczy wszystkich typów i rodzajów dokumentacji, ale w przypadku nagrań został on szczególnie zaznaczony. Zbiory audiowizualne najliczniej natomiast reprezentują fotografie. O zgromadzonych zdjęciach dr Florian Bichir z Rumunii, zwracając uwagę na specyfikę zgromadzonych przez CNSAS materiałów, mówił, iż znaczna ich część przedstawia sceny drastyczne, pełne okrucieństwa i przemocy, które nie powinny być publicznie prezentowane. Jens Niederhut z Niemiec zwrócił uwagę na fotografie szkoleniowe dotyczące kamuflażu, ale także na trudności związane z precyzyjnym określeniem liczby zgromadzonych zdjęć i na ich duże rozproszenie. A dr hab. Jacek Sawicki wypowiadał się na temat fotografii luźnych, albumowych, negatywów i odbitek stykowych, zdjęć sygnalistycznych i operacyjnych, ale także wspominał o podejmowanych przez BUiAD próbach pozyskiwania cyfrowych kopii fotografii zgromadzonych w innych archiwach, także zagranicznych.

Drugim istotnym problemem poruszonym w wystąpieniach była konserwacja i digitalizacja. Materiały audiowizualne z uwagi na specyfikę zapisu są szczególnie narażone na uszkodzenia mechaniczne i biologiczne. Różnorodność nośników, form rejestracji, sposób zabezpieczenia i współczesne warunki przechowywania także wpływają na stan ich zachowania. Profesor Vladimir Luarsabishvili z Gruzji przybliżył założenia realizowanego od 2005 r. programu konserwacji i digitalizacji oraz elektronicznego opisu zgromadzonych materiałów audiowizualnych, zaangażowaniu w projekt studentów i stażystów, a także współpracy gruzińsko-amerykańskiej w zakresie zachowania i popularyzacji tych materiałów. Jens Niederhut z Niemiec pokazał efekty prac konserwatorskich polegających na czyszczeniu obrazu filmowego i znacznej poprawie ich jakości, mówił o trudnościach związanych z ich identyfikacją i naukowym opracowaniem, tak ważnym w czasie digitalizacji. Profesor Jitka Bilkova z Czech opowiedziała natomiast o współpracy w zakresie konserwa-

cji i digitalizacji pomiędzy Archiwum Służb Specjalnych a Narodowym Archiwum Filmowym. Problematykę digitalizacji materiałów audiowizualnych poruszył także w swym wystąpieniu Sławomir Zrebrny ze Słowacji.

Trzecią grupę sygnalizowanych w wystąpieniach problemów można zamknąć w ramach udostępniania i możliwości wykorzystania. Dużo miejsca temu zagadnieniu poświęcił prof. Vladimir Luarsabishvili, prezentując realizowane przez Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Gruzji projekty popularyzatorskie wykorzystujące zgromadzony zasób audiowizualny oraz nastawione na gromadzenie relacji w ramach współpracy historyków i archiwistów. Także dr Florian Bichir z Rumunii przedstawił realizowane w oparciu o zasób audiowizualny CNSAS programy i filmy edukacyjne oraz wystawy, ale także mówił o dostępności materiałów wytworzonych przez Securitate. Zagadnienia związane z udostępnianiem oraz popularyzacją i możliwościami wykorzystania zgromadzonych materiałów znalazły się także w rozważaniach referentów z Czech i Słowacji.

Konferencję należy uznać pod względem organizacyjnym za udaną za sprawą dobrze skomponowanego programu, tłumaczenia symultanicznego wystąpień czy atrakcyjnych materiałów konferencyjnych. Pod względem merytorycznym jednak można odczuwać pewien niedosyt, szczególnie jeśli ma się w pamięci pięć poprzednich konferencji. Przygotowane wystąpienia miały bowiem zbyt powierzchowny charakter, zatrzymywały się na wysokim stopniu ogólności, bez poszerzonej refleksji i ciekawych wniosków. Brak dyskusji tylko pogłębił poczucie rozczarowania. Pozostaje mieć nadzieję, że publikowane wersje referatów zostaną rozbudowane, a naukowa ciekawość zaspokojona w pełni.

Marlena Jabłońska

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)